

Når børn gør demokrati - Hvad hverdagslivet i en landsbyskole kan lære os om demokrati, fællesskab og sted

Af Rakel Blöndal Sveinsdóttir Toubro

En skole, et sted

hvor børn hver dag øver sig

i at høre til.

I min ph.d. belyser jeg, hvordan børn i en landsbyskole allerede praktiserer demokrati i deres hverdagsliv – længe før de møder de formelle demokratiske strukturer.

Men da jeg begyndte at modne mit ph.d.-projekt, var det ikke skolen i sig selv, der optog mig mest. Det var stedet. Spørgsmålet om, hvordan steder former liv – og hvordan liv former skoler. Min interesse for det lokale, det rurale og for det, der holder mennesker fast i hinanden, begyndte langt fra Danmark. I en lille fiskerby på Islands østkyst, hvor jeg tilbragte mine barndomssomre. Byen rummede lidt over hundrede indbyggere. Skole og børnehave eksisterede stadig (og gør den dag i dag), nærmest imod alle odds. Alle kendte alles skoletasker, og fællesskabet fungerede som et kollektivt sikkerhedsnet. Her oplevede jeg for første gang den særlige blanding af skrøbelighed og styrke, som kan kendetegne små steder. En erfaring af, at handlekraft og udviklingspotentiale ikke nødvendigvis handler om vækst eller volumen – men om forbundethed.

Senere blev denne erfaring konkret. På Lolland. Midt i en virkelighed præget af landdistriktspolitik, skolelukninger og omstruktureringer – men også håb. Her mødte jeg et lokalsamfund med en stærk vilje til at skabe skole og fællesskab på egne præmisser. Jeg så ikke afvikling. Jeg så handlemuligheder. Og jeg så børn, der på deres helt egne måder forhandlede deres plads i alt det. Det er dér, min ph.d.-afhandling tager sit afsæt: i ønsket om at forstå, hvordan børns dannelse og demokratiske deltagelse formes i mødet mellem skole og lokalsamfund i en dansk landkommune.

Gennem syv måneders feltarbejde fulgte jeg børn, pædagoger, lærere og forældre i hverdagen for at undersøge, hvordan demokratisk dannelse tager form dér, hvor skole og lokalsamfund er tæt flettet sammen. Demokrati bliver ofte beskrevet som noget, børn skal forberedes på. Noget, der hører voksenlivet til, og som forbindes med stemmeret, institutioner og formelle beslutningsprocesser. Men hvad nu, hvis demokrati ikke først begynder i den formelle dannelse? Hvad hvis børn allerede lever demokrati – hver dag – i de små, ofte oversete situationer i deres hverdagsliv?

Min afhandling peger på netop dette: at børns demokratiske dannelse ikke primært udfolder sig gennem formelle strukturer som elevråd eller planlagte inddragelsesinitiativer, men i det, jeg kalder *børns dannelsesarbejde*. Et arbejde, hvor børn aktivt forhandler relationer, fællesskaber og tilhør – kropsligt, sprogligt og stedbundet.

Den hemmelige skov – når børn bygger fællesskab selv

Et af de steder, hvor børnenes fællesskaber og deres dannelsespotentialer blev mest tydelige for mig, fandtes i udkanten af skolegården. I et børneinterview spørger jeg en gruppe børn fra 4. klasse, om der er steder på skolen, der er særligt gode. “Jeg kan godt lide skoven,” siger Ellen. Jeg forstiller mig en tur ud i naturen, men børnene griner og forklarer, at “skoven” er et lille område med små træer og krat ved hegnet i skolegården. Et sted, de bruger tit. Et sted, der er “hemmeligt” – ikke fordi man ikke kan finde det, men fordi man kan være skjult for de voksne derinde.

Da jeg spørger, hvad man kan lave i sådan en skov, kommer svarene hurtigt: Man kan bygge fælder. Man kan lave regler. Man kan være i fred. “Det kan også være lidt farligt,” siger Mads, og Mille fortæller grinende, at Diana engang faldt i en af fælderne. Børnene antyder med kropssprog, at fælderne nok er deres værk, og de forklarer ivrigt, hvordan mudder, pinde og stubbe bliver til et terræn, man skal kunne aflæse: Man må ikke løbe. Man skal se, hvor man går.

I min analyse blev “skoven” et nøglehul ind til en vigtig pointe: Børn søger ikke kun fællesskaber – de producerer dem. De skaber steder, hvor de selv bestemmer spillereglerne for samvær, adgang og grænser. Hemmeligheden handler ikke om at gemme sig, men om at skabe et frirum for autonomi og ejerskab. Her opstår der en form for mikropolitik, hvor magt, mod og ansvar hele tiden forhandles i praksis.

Det var også her, jeg begyndte at se fællesskabet som både hjemsted og hegn. Skoven er et sted, man kan høre til – men også et sted, hvor nogen kan blive holdt ude, hvis man ikke kender koderne eller ved, hvordan man færdes udenom fælderne. I børnenes samspil er fællesskabet hele tiden i bevægelse: positioner forskydes, grænser afprøves, og deltagelse åbnes og lukkes. Skoven fungerer dermed som et rum for dannelsesarbejde, hvor børn lærer at aflæse situationer, tage stilling og mærke konsekvenserne af deres handlinger. Den hemmelige skov var derfor ikke bare et stykke krat. Den var et socialt rum, hvor børn øver sig i demokrati, længe før nogen kalder det demokrati: vVd at skabe regler, udfordre hinanden, danne relationer – og ved at finde ud af, hvordan man er nogen sammen med andre.

Når deltagelse bliver svær

Midt i et børneværksted, hvor en 4. klasse udvikler idéer til samarbejde med lokalsamfundet, bliver ét barn stille. Blyanten lægges fra sig igen og igen, og til sidst begynder barnet at græde. Opgaven er for åben, rammen for utydelig. En pædagog sætter sig hos barnet, mens de andre fortsætter.

Ved genlæsning blev situationen et analytisk vendepunkt. Her fik jeg øje på, at det, der for nogle børn opleves som frihed, kan for andre opleves som tab af retning og tryghed. Børneværkstedet var en del af skolens arbejde med Åben Skole – en reformambition om åbenhed og medansvar. I praksis viste analysen, at åbenhed også kræver rammer. At deltagelse ikke opstår blot ved at invitere børn

indenfor, men når der pædagogisk skabes betingelser, hvor alle faktisk kan være med. Her bliver det tydeligt, hvor skrøbelig deltagelse kan være – og hvor meget børns demokratiske dannelse afhænger af pædagogisk opmærksomhed.

Skolen mellem reform og hverdagsliv

Et centralt spor i afhandlingen er spændingen mellem nationale reformambitioner og skolens lokale virkelighed. Hvor reformerne taler om fleksibilitet og samarbejde, viser analyserne, at disse idealer altid må forhandles i hverdagen. Skolen er ikke en neutral arena, men en del af et tæt lokalt netværk, hvor relationer går på tværs af roller og generationer.

I skolens hverdagsrytmer – morgensamlinger, ritualer og overgange – vokser børn gradvist ind i fællesskabet og udvikler skelneevne: Hvornår man kan tage ordet, og hvornår man bør trække sig.

Samtidig peger analyserne på en bagside. Den samme nærhed, der skaber tryghed, kan også skabe lukkethed. Demokratisk dannelse (i provinsen) udfolder sig i et vedvarende spændingsfelt mellem tilhør og mødet med det fremmede.

At forske med - ikke om børn

Metodisk har det været afgørende for mig at tage børns perspektiver alvorligt – ikke kun som empiri, men som medskabende i forskningen. Afhandlingen bygger på etnografisk feltarbejde kombineret med kritisk utopisk aktionsforskning. Det betyder, at jeg både har observeret hverdagslivet og aktivt skabt rum, hvor børn kunne formulere kritik, ønsker og visioner.

Fremtidsværksteder fungerede som små demokratiske laboratorier. Hvor børnene ikke bliver bedt om at svare på voksnes spørgsmål, men inviteres til at definere, hvad der var vigtigt for dem. Hvilke steder betyder noget? Hvad fungerer – og hvad gør ikke? Nogle børn tegnede drømmelandsbyer med dyreparker og grønne områder. Andre tegnede kraner, veje og arbejdspladser. Sammen tegnede de et billede af et sted i bevægelse – fuld af både omsorg og håb.

Demokrati som praksis – og som sted

På tværs af afhandlingens analyser viser de samme mønstre sig i børns hverdag: I undervisningen, i konflikter og forsoninger og i deres egne rum – et krat, de kalder “skoven”, eller en bænk, der den ene dag samler fællesskabet og den næste markerer grænser. Disse situationer er ikke bagateller. De er mikrosituationer, hvor børn udvikler dømmekraft og lærer at handle sammen med andre. Her fremstår demokrati ikke som et princip, men som praksis i uforudsigelige møder mellem mennesker. Uenighed, usikkerhed og tøven er ikke problemer, der skal fjernes, men forudsætninger for demokratisk erfaring. Deltagelse er ikke noget, der gives – det er noget, der gøres.

Samtidig viser analyserne, at disse demokratiske erfaringer altid er stedbundne. Børn forhandler ikke demokrati i abstrakte rum, men i konkrete omgivelser, som de aktivt fortolker og giver betydning. I en landsbyskole er forbindelsen mellem skole og lokalsamfund ikke et valg, men et vilkår: børn møder hinanden og skolens personale i bybilledet, hos købmanden og i hallen. Denne tæthed skaber både tryghed og sårbarhed. Den producerer det, sociologen Gunnar Svendsen kalder

lokalkapital – relationelle ressourcer baseret på kendskab og gensidighed – men gør også forskelle synlige og uomgængelige.

Netop nu, hvor landsbyskoler ofte fremstilles som restkategorier eller logistiske problemer, tilbyder afhandlingen et andet blik og mine analyser peger på, at små skoler kan fungere som demokratiske laboratorier – netop fordi de er dybt forankrede i lokale relationer. Demokratiske dannelse i provinsen udfolder sig her i et vedvarende spændingsfelt mellem tilhør og nødvendigheden af at møde det fremmede.

Et bredere samfundsperspektiv

Denne forskning er ikke afsluttet med ph.d.-afhandlingen, men danner afsæt for nye projekter i mit forskningsmiljø på Professionshøjskolen Absalon. Afhandlingens resultater taler ind i aktuelle samfundsdebatter om demokratisk deltagelse, marginalisering af landdistrikter og tendensen til at måle udvikling gennem standardiserede indikatorer alene. I en tid, hvor landdistrikter ofte forstås gennem mangel og fraflytning, viser min forskning, at demokratisk deltagelse og fællesskaber allerede skabes i hverdagen – midt i det, vi kalder provinsen.

Når vi tager børns hverdagspraksisser alvorligt, udfordres vores forståelse af demokrati – ikke som abstrakt styreform, men som et fælles, skrøbeligt og vedvarende arbejde. At se børn som demokratiske aktører her og nu – og ikke blot som fremtidige borgere – har konsekvenser for, hvordan vi tænker uddannelse, lokalsamfund og politisk deltagelse.

Næste skridt er at lade denne viden få fodfæste i professionsuddannelser og pædagogisk praksis. Hvordan kan kommende og nuværende pædagoger og lærere udvikle et skarpt øje for det demokratiske potentiale, der allerede findes i hverdagen? Hvordan kan skoler arbejde mere stedssensitivt og bygge videre på lokale ressourcer frem for at måle sig op imod urbane normer?

Min forskning peger på, at svarene ikke findes i nye tjeklister eller modeller, men i en opmærksomhed på det levede liv. I at lytte til børnene, til stederne og til de fortællinger, der stille former vores fælles verden.

Demokrati begynder ikke i stemmeboksen – men dér, hvor børn hver dag finder ud af, hvordan man er nogen sammen.